Marek Loužek, Vysoká škola ekonomická v Praze a Filosofická fakulta Univerzity Karlovy

Úvod

Sto padesát let od narození Maxe Webera, které loni uplynuly, je příležitostí vzpomenout na slavného myslitele, který zasáhl nejen do sociologie či filozofie, ale i ekonomie. Na rozdíl od jiných ekonomů za sebou Weber nezanechal žádnou známou školu, skupinu věrných žáků, kteří by jej následovali a jeho jméno propagovali. Následovníky spíše nalezl v sociologii, politologii, filozofii, nebo etice. Přesto je Weberova metodologie univerzální a vztahuje se i na ekonomické vědy.

Ačkoli Weber zdůraznil význam věcných témat ve společenských vědách, metodologii vědy rozhodně nepodceňoval. Hlavní součásti jeho metodologie jsou konstrukce ideálních typů, rozdíl mezi porozuměním a vysvětlením, hodnotová neutralita ve vědě a koncept racionality. Cílem statí je prozkoumat metodologii Maxe Webera blíže a naznačit její vztah k ekonomické vědě.

Struktura statí je následující. První část analyzuje článek „Objektivita sociálně vědního a sociálně politického poznání“ (1904). Druhá část zkoumá statí „Smysl ‚hodnotové neutrality‘ v sociologických a ekonomických vědách“ (1917). Třetí část diskutuje přednášku „Věda jako povolání“ (1918/19). Čtvrtá část rozebírá otázku, čím může být Max Weber blízký moderním ekonomům.

1. „Objektivita“ sociálně vědního a sociálně politického poznání (1904)

Když v roce 1904 převzali Edgar Jaffé, Werner Sombart a Max Weber řízení ekonomického časopisu *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, zveřejnili při této příležitosti programový spis „Objektivita sociálně vědního a sociálně politického poznání“ (1904). V něm vysvětlují svou koncepci časopisu a vymezují se proti mladší německé historické škole, především Gustavu Schmollerovi (Ciaffa, 1998).

Časopis je podle vydavatelů určen pro diskusi o aktuálních otázkách hospodářské a sociální politiky. Časopis hodlá analyzovat a vznášet praktické návrhy k řešení společenských problémů. Praktické politické návrhy jsou samozřejmě spojeny s hodnotícími soudy. Autoři chtějí vysvětlit povahu těchto soudů a prozkoumat, na čem se zakládá jejich platnost: pohybují se hodnotové soudy na půdě vědeckého poznání, nebo vykračují za jeho mantinely?

Autoři popírají, že by se hodnotící soudy – které jsou v konečném důsledku zakotveny v určitých ideálech, a jsou tedy subjektivního původu – úplně vymykaly

vědecké diskusi. Každá úvaha o smysluplném lidském jednání se týká pojmů „účel“ a „prostředek“. Určitou věc chceme buď pro „její vlastní hodnotu“, nebo jako prostředek k dosažení něčeho, co chceme v poslední instanci.

Protože jsme schopni posoudit, které prostředky jsou vhodné nebo nevhodné pro dosahování určitého cíle, můžeme rovněž použít opačný postup – zkoumat šance, zda lze s určitými prostředky dosáhnout vysněných cílů, případně do jaké míry lze těchto cílů dosáhnout. Na základě znalosti konkrétní společenské a historické situace tak lze nepřímo kritizovat samo vytčení cíle jako obtížné či ne úplně realizovatelné.

Společenské vědy se mohou rovněž ptát, co bude dosažení určitého cíle znamenat pro obětování jiných cílů. Každý účel, který lidé sledují, něco stojí, a proto ekonomie a sociální vědy vedle prostředků k dosažení daných cílů mohou zkoumat i hodnotové „trade off“ vztahy, tj. zkoumat volbu mezi alternativními cíli. Věda tak vzájemně zvažuje účely a následky jednání (Goddard, 1973).

„Dovést samo takovéto rozvažování až k rozhodnutí už ovšem není možnou úlohou vědy, nýbrž úkolem chtějícího člověka: ten podle svého vlastního svědomí a svého osobního světového názoru váží a volí mezi hodnotami, o něž se jedná. Věda mu může pomoci k vědomí, že všechno jednání, a – podle okolností – přirozeně také ne-jednání ve svých konsekvencích znamená zastávání určitých hodnot, a – což se zvláště dnes rádo zneužívá – tím zpravidla jejich zastávání proti jiným hodnotám. Aby provedl tuto věc, však záleží na něm.“ (Weber, [1904] 1998a, s. 10)

Věda může hodnotové soudy zkoumat kromě výše uvedených vztahů i tak, že i „kriticky posuzuje“ hodnoty z hlediska *vnitřní bezrozpornosti*. Může skryté nebo nepřímé hodnotové soudy „odhalovat“, „vynášet na povrch“, dosáhnout uvědomění si posledních hodnotových měřítek určitých výroků. To je však podle Webera a jeho kolegů to poslední, co si tato vědecká kritika může dovolit. Empirická věda nemůže nikoho učit, co *má* nebo *nemá* dělat či myslet, nýbrž pouze to, co *může* podle okolností (Rickert, 1926).

Hodnoty ve vědě a politice

Weber a kolegové připouštějí, že osobní světonázory neustále do vědecké argumentace zasahují, a že dovolují, aby byla závažnost vědeckých argumentů různě hodnocena dokonce i v oblasti zjišťování jednoduchých kauzálních souvislostí mezi fakty, podle toho, zda výsledek snižuje nebo zvyšuje šance osobních ideálů. „Ale od tohoto přiznání lidské slabosti vede dlouhá cesta k víře v národohospodářství jako ‚etickou‘ vědu, která by ze své látky měla produkovat nějaké ideály anebo konkrétní normy prostřednictvím aplikace obecných etických imperativů na svou látku.“ (Weber, [1904] 1998a, s. 12)

Posouzení platnosti hodnot je záležitostí *víry*, nikoli zkušenostní vědy. Existuje řada problémů sociální a hospodářské politiky, kde se podle vydavatelů nějaké hodnoty implicitně předpokládají a ptáme se pouze na prostředky: sociální hygiena, péče o chudé, tovární inspekce, živnostenské soudy, pracovní průkazy apod. Ale i kdyby tyto hodnoty vyznávala většina obyvatel, stále by šlo pouze o *hodnoty*.

„Znakem sociálně *politického* charakteru nějakého problému totiž právě je to, že není možné jej vyřešit na základě pouhých technických úvah, které by vycházely ze stanovených cílů, ale že – poněvadž problém přesahuje do oblasti obecných otázek *kultury* – se může a *musí* vést *spor* o regulativní hodnotová měřítka jeho řešení.“ (Weber, [1904] 1998a, s. 13)

Čím je problém, o nějž jde, „obecnější“ a abstraktnější, tím méně je přístupný jednoznačným odpovědím na základě zkušenostního vědění, a tím větší roli v něm hrají osobní axiomy víry a hodnotové ideje. Představa, že společenské vědy mohou nabídnout nějaký „princip“ či model, z něhož by se daly jednoznačně dedukovat normy pro řešení jednotlivých praktických problémů, je nesprávná (Hartmann, 1988).

„K osudu každé kulturní epochy, která pojedla ze stromu poznání, patří nutně vědomí, že smysl světového dění nemůžeme vyčíst ze sebedokonalejších výsledků jeho prozkoumání, nýbrž že tento smysl musíme sami neustále vytvářet, a dále že ‚světové názory‘ nikdy nemohou být výsledkem postupujícího zkušenostního vědění, a že tedy nejvyšší ideály, které v nás působí nejsilněji, se vždy prosazovaly pouze v boji s jinými ideály, které jsou tím druhým právě tak posvátné, jako jsou nám ty naše.“ (Weber, [1904] 1998a, s. 14)

Praktičtí politici se často snaží zprostředkovat existující protiklady v názorech, nebo se mohou rozhodnout pro jeden z názorů. To ale nemá nic společného s vědeckou objektivitou. Střední nebo krajní linie není o nic vědeckější pravdou, než jsou nejextrémnější stranické názory zprava či zleva (Bruun, 1972).

„Archiv bude rozhodně potírat závažný sebeklam, že bychom mohli pomocí syntézy více norem anebo na diagonále mezi názory více stran získat praktické normy, které by měly vědeckou platnost. Tento sebeklam, poněvadž svá vlastní hodnotová měřítka s oblibou relativisticky zakrývá, je pro nezaujatý výzkum daleko nebezpečnější než stará naivní víra stran ve vědeckou ‚dokazatelnost‘ jejich dogmat. Schopnost rozlišovat mezi poznáním a hodnocením a naplňování jak vědecké povinnosti vidět pravdu faktů, tak i praktické povinnosti bojovat za vlastní ideály, jsou tím, na co bychom si měli stále zvykat.“ (Weber, [1904] 1998a, s. 14)

Podle Webera a jeho kolegů je třeba stále rozlišovat, zda se 1) určitá argumentace obrací k našemu *citu* a k naší schopnosti nadchnout se pro konkrétní praktické cíle a ideály, nebo 2) pokud jde o otázku platnosti etických norem, apeluje na naše *svědomí*, anebo 3) zda se argumentace obrací k naší schopnosti a potřebě *myšlenkového* uspořádání skutečnosti způsobem, a činí si nárok na platnost empirické pravdy (Ringer, 1997).

Vydavatelé časopisu si nezakazují čas od času pronášet i hodnotící soudy. Uvědomují si však, že v ten okamžik již nehovoří jazykem vědy, nýbrž jazykem politického či jiného přesvědčení. Současně je třeba zcela jasně a otevřeně přiznat ona hodnotová měřítka, jimiž se skutečnost poměřuje, nikoli vzájemně směšovat hodnoty nejrozumnějšího druhu, mýlit se v konfliktu mezi ideály a chtít každému „něco nabídnout“. Sociální politika analyzovaná na stránkách časopisu bude výkladem *ideálů*.

„Neboť zde už nehovoří věda, a proto – což je druhým fundamentálním příkazem

vědecké nezaujatosti, se má v takovýchto případech čtenářům (a – říkáme opakovaně – především nám samým) ozřejmit, že a kde přestává mluvit myslící badatel a kde začíná hovořit člověk, který něco chce, kde se argumenty obracejí k rozumu a kde k citu. Neustálé směšování vědeckých zkoumání fakt a hodnotících úvah je sice ještě pořád jednou z nejrozšířenějších, ale také nejškodlivějších specifik práce v našem oboru.“ (Weber, [1904] 1998a, s. 16)

Pokud Weber hovoří o „naší vědě“, má na mysli ekonomii (Diehl, 1924). Ekonomie historicky vycházela nejprve z praktických hledisek. Jejím úkolem bylo vytváření doporučení k určitým hospodářsko-politickým záměrům státu. Byla technikou, podobně jako jsou technikou lékařské disciplíny. Za pronášení hodnotících soudů se stavěla nejdříve klasická škola se svými nezměnitelnými přírodními zákony.

Poté, co se prosadila historická škola, převážil názor, že hospodářské procesy řídí *vývojový princip*, který je nezměnitelný a je totožný s tím, co se nevyhnutelně stane (a tedy i má stát). Historická škola prosadila *etický evolucionismus* a chtěla budovat „etické vědy“ na empirickém základě (Kosłowski, 1997). V obou případech nezmizel, ale naopak se rozšířil (zejména mezi praktiky) názor, že ekonomie vytváří a může vytvářet hodnotící soudy na základě svých analytických vhledů.

„Chceme už předem proklamovat, že náš časopis jako představitel empirické odborné disciplíny tento názor musí zásadně odmítnout, neboť se domníváme, že nikdy nemůže být úkolem zkušenostní vědy zjišťovat závazné normy a ideály, aby z nich mohla vyvozovat recepty pro praxi.“ (Weber, [1904] 1998a, s. 9)

Objektivita výsledků a ideální typy

Ačkoli výběr nějakého vědeckého tématu je subjektivní, objektivita výsledků tím podle Webera není narušena. Zákony, k nimž společenské vědy dospívají, jsou pravdivé nebo nepravdivé, nikoli subjektivní. „Z toho však samozřejmě nevyplývá, že by také kulturně-vědní bádání mělo mít pouze výsledky, které by byly ‚subjektivní‘ v tom smyslu, že by pro jednoho platily a pro druhého ne. Co se spíše mění, je míra, v níž jednoho zajímají a druhého nikoli.“ (Weber, [1904] 1998a, s. 38)

Otázka, co znamená „objektivita“ poznávání kultury, úzce souvisí s logickou funkcí a strukturou pojmů, s nimiž společenské vědy pracují. Někteří se domnívají, že prostřednictvím zobecňující abstrakce a analýzy empirična lze dospět přes zákonité souvislosti k čistě objektivnímu poznání, které je zbavené všech hodnot, naprosto racionální a má podobu pojmového systému metafyzické platnosti a matematické formy (Salomon, 1934).

Weber polemizuje s historiky ekonomie, kteří volají po utvoření uzavřeného systému pojmů, v němž by se skutečnost shrnula a rozčlenila v konečném systému, z něž by se posléze dala dedukovat. Problémy kultury, které hýbou lidmi, se utvářejí stále jinak a myšlenkové souvislosti, jimiž je historické individuum nahlíženo, se mění. Systém společenských věd ve smyslu definitivní systematizující fixace otázek a odpovědí neexistuje.

Objektivita ve společenskovědních teoriích není garantována precizností empirických zkoumání, které jsou vždy jen parciální, nýbrž soustavou tzv. ideálních typů, které poskytují předpoklady pro skutečně exaktní analýzu. Např. ekonomická teorie poskytuje ideální obraz procesů na trhu zboží ve společnosti, kde funguje směna, volná konkurence a přísně racionální jednání. Tento myšlenkový obraz spojuje určité vztahy a procesy historického života do jediného bezrozporného systému myšlených souvislostí (Sharlin, 1974).

„Tato konstrukce získaná myšlenkovým stupňováním určitých prvků skutečnosti, má co do obsahu charakter utopie. Její poměr k empiricky daným faktům života spočívá pouze v tom, že můžeme pragmaticky znázornit a v ideálním typu zpřístupnit svéráz těch souvislostí, které byly ve skutečnosti zjištěny anebo předpokládány jako souvislosti do určitého stupně působící, a které jsou v oné konstrukci zobrazeny abstraktním způsobem, tedy jako procesy závislé na ‚trhu‘.“ (Weber, [1904] 1998a, s. 43)

Ideální typy jsou myšleny v čistě logickém smyslu, nikoli jako výroky o tom, co být má, co je „vzorové“. Pojmy jako individualismus, imperialismus, feudalismus, merkantilismus apod. nejsou popisem nějakého konkrétního jevu ani abstrakcí vytvořených z více jevů, nýbrž ideální typy, které vytvořili badatelé, aby se jejich terminologie rozšířila. Že tvorba podobných pojmů je subjektivní, je nepochybné. Následná práce s pojmy však již objektivní být může.

„Kdo zaujímá stanovisko, že poznání historické skutečnosti má nebo může být ‚bezpředpokladovým‘ odrazem ‚objektivních‘ dat, ten jim upírá jakoukoli hodnotu... A vskutku: zda jde o čistě myšlenkovou hru, anebo o vědecky plodnou pojmotvorbu, nemůže být nikdy rozhodnuto a priori. Také zde existuje jen jediné měřítko: měřítko úspěšnosti při poznávání konkrétních projevů kultury v jejich souvislosti, v jejich příčinné podmíněnosti a jejich významu. Vytváření abstraktních ideálních typů přichází tedy v úvahu nikoli jako cíl, nýbrž jako prostředek.“ (Weber, [1904] 1998a, s. 45)

2. Smysl „hodnotové neutrality“ v sociologických a ekonomických vědách (1917)

Významnou metodologickou prací Maxe Webera je „Smysl hodnotové neutrality v sociologických a historických vědách“ (1917). Jde o stanovisko k vypukнувšímu sporu o hodnoty, neboli druhému sporu o metodu. Diskuse se odehrála ve Spolku pro sociální politiku (Verein für Sozialpolitik), kde na jedné straně stáli Eduard Spranger a Gustav Schmoller, na druhé straně Max Weber a Werner Sombart (Loužek, 2011).

Spor probíhal od roku 1904, kdy se rozvířila diskuse na základě „Objektivitý sociálně vědního a sociálně politického poznání“. O problému se diskutovalo na konferenci v Mannheimu. Prezident Spolku pro sociální politiku Schmoller však zavázal účastníky, aby nepřenašeli spor na stránky novin. Jediné, co se dostalo ven, bylo kritika byrokracie Weberova bratra Alfreda Webera.

V roce 1909 spor pokračoval na schůzi spolku ve Vídni. Schmoller poznamenal: „Byl jsem ohromen Weberovým postojem k mému příspěvku a tónem, jakým se proti

mně vymezil. Jestliže omezuje politickou ekonomii do hranic exaktní vědy, jako to dělá Schumpeter a nyní Alfred Weber, přestává říkat cokoli o reálné části ekonomických vztahů, které hrají roli v životě člověka.“ (Cit. in Simmey, 1966, s. 320.)

Aby zjistil situaci ve Spolku, rozeslal předseda dopis všem členům, aby sdělili svůj názor na problém hodnocení, zejména s přihlédnutím ke třem otázkám: 1) Status morálních soudů v ekonomické vědě, 2) vztah mezi vývojem a praktickými hodnotami a 3) vztah mezi obecnými principy hodnocení a akademickým vyučováním. Členové výboru byli vyzváni, aby odpovídali stručně, ve formě prohlášení, která by se dala otisknout.

Jako výsledek vyšla malá brožurka o 134 stranách, do níž přispěli mimo jiné Eulenburg, Hartmann, Oldenburg, Oncken, Schumpeter, Spann, M. Weber, von Wiese a Wilbrant. Manuskript vyšel v roce 1913, ale byl distribuován pouze členům výboru s tím, že ostatní členové o něm mohou diskutovat. Oficiálně však nikdy jako výstup Spolku nevyšel a vydán byl až v roce 1996 zásluhou H. H. Naua (Michaelides, Milios, 2009).

Kontroverze vypukla bezprostředně před první světovou válkou a mělo jí být věnováno zasedání Spolku v Düsseldorfu v roce 1914. Členové souhlasili se Schmollerovým návrhem, že by průběh konference neměl být zveřejňován, aby se „udržel intimní charakter a zabránilo se především rozdílům v názorech, které by se daly očekávat, že by na veřejnosti mohly vyvolat nálady proti spolku i proti vědě jako takové“ (Simmey, 1966, s. 313). Max Weber souhlasil.

Navzdory této opatrnosti bylo jasné, že debata se bude zostřovat. Dosažitelné informace o jednání neposkytují kompletní představu, ale přesto je zřejmé, že zasedání bylo bouřlivé. Max Weber našel nejvášnivějšího „normativistického“ oponenta v Grünbergovi, který opakovaně vstupoval do debaty. Jeden z mála, kdo se přiklonil na Weberovu stranu, byl Werner Sombart. Starší generace vědců hrála jen slabou úlohu v diskusi a spíše sympatizovala s Weberovým stanoviskem. Střední a mladší generace neposkytla podporu buď žádnou, nebo velmi slabou.

Problém katedrového hodnocení

V úvodu stati Weber zdůrazňuje, že s problémem „neutrality“ určité vědy, tedy s platností a smyslem logického principu, není v žádném případě identická zcela jiná otázka, totiž zda se má profesor *při akademickém vyučování* „vznávat“ *ze svých etických a kulturních ideálů* či jinak světonázorově odůvodněných hodnocení. Odpověď na tuto otázku nelze diskutovat vědecky, neboť je sama závislá na praktickém hodnocení (Turner, 1984).

Objevují se dva krajní názory: A) Oddělení logicky odvoditelných a čistě empirických faktů na jedné straně od praktických, etických či světonázorových hodnocení je sice oprávněné, ale přesto (anebo právě proto) obě kategorie na katedru patří. B) Ačkoli toto oddělení není logicky důsledně proveditelné, přece je žádoucí, aby se profesor při vyučování vystříhal všech praktických hodnotových otázek.

Názor B) se Weberovi zdá nepřijatelný. Představa, že pro katedru je nejvhodnější postoj takový, který je „prost vášní“, a že by se tedy měly vyloučit věci, jež nesou nebezpečí „temperamentních“ zkoumání, je názorem byrokrata, jenž by měl každý nezávislý pedagog odmítnout (Goddard, 1973).

„Stanovisko A) se mi zdá přijatelné tehdy a jen tehdy – a to i ze subjektivního hlediska jeho případných stoupenců – *jestliže* si akademický učitel jako bezpodmínečnou povinnost stanoví, aby v každém jednotlivém případě (a to i přes nebezpečí, že se tím jeho přednáška stane méně zajímavá) svým posluchačům a sám sobě nesmlouvavě objasnil, *co* z jeho případných závěrů je čistě logicky vyvozeno nebo je čistě empirickým zjištěním, a co je praktickým hodnocením.“ (Weber, [1917] 1998b, s. 65)

Otázka, zda se vůbec má na katedře hodnotit, je otázkou praktické univerzitní politiky. Uplatnění práva na katedrové hodnocení by bylo důsledné tehdy, kdyby se současně vytvořily záruky, že příležitost na katedře dostanou všechny politické názory. Pokud by se však katedrové hodnocení uplatnilo jen pro některé názory, změnila by se akademická půda v politickou arénu.

„Je přece zřejmé, že není možné jedním dechem požadovat přípustnost katedrového hodnocení a – když se z toho mají vyvodit důsledky – poukazovat na to, že univerzita je státní ústav pro výchovu úředníků, jež jsou ‚státu věrní‘. Tím se z univerzity nestane ‚odborná škola‘ (což se mnohým docentům zdá být degradující), nýbrž kněžský seminář – aniž by ovšem měl jeho náboženskou důstojnost.“ (Weber, [1917] 1998b, s. 70)

Akademická přednáška je žánrově něco zcela jiného než projev na veřejnosti. Nezaujatá strohost, věcnost, střídmost výkladu by zásahem veřejnosti, zejména médií, mohly utrpět, a to ke škodě pedagogického účelu. „K propagandě svých praktických ideálů se pro profesora, právě tak jako pro kohokoli jiného, nabízejí jiné příležitosti, a pokud ne, může si je ve vhodné formě snadno opatřit, jak to zkušenost dokládá v případě každého poctivého pokusu o to. To, k čemu ho ponoukají jeho bůh nebo démon, to může (a má) předvádět v tisku, na schůzích, ve spolicích, v esejích, tedy v kterékoli formě, jež je dostupná každému jinému občanu.“ (Weber, [1917] 1998b, s. 67–68)

To, co by se však měl v posluchárně od svého učitele student naučit především, je podle Webera: schopnost spokojit se s prostým splněním zadaného úkolu, schopnost rozpoznávat fakta (často nepohodlná) a oddělovat jejich zjištění od hodnotícího stanoviska k těmto faktům, schopnost potlačovat vlastní osobnost, především potlačovat potřebu okázale stavět na odív vlastní vkus a jiné pocity (Hartmann, 1988).

Pokud se učitel domnívá, že se praktických hodnocení nemůže zříci, je povinen, aby taková učinil absolutně zřejmými, a to jak žákům, tak i sobě samému. „Ponechávám otevřeno, zda přednášky o odborných empirických oborech musí především usilovat o to, aby byly ‚zajímavé‘, ale na druhé straně se obávám, že ‚vzrušivost‘ dosahovaná přílišnou zajímavostí osobního tónu, by u studentů natrvalo vypěstovala sklon k povrchnosti v odborné práci.“ (Weber, [1917] 1998b, s. 72)

Praktickým hodnocením podmíněnou otázku, zda se při vyučování smí nebo mají používat praktická hodnocení, je třeba odlišit od čistě logického výkladu úlohy, kterou v empirických vědách jako sociologie a ekonomie, hrají hodnocení. Že je oddělování hodnot a faktů v praxi obtížné, není pochyb. Každý učenec se proti němu v praxi prohřešuje. Ale ani mravní zákon není splnitelný, a přece platí jako „uložený“ (Nwala, 1974).

Proti objektivitě společenských věd jsou vytahovány tři argumenty: 1) věda chce dosáhnout „hodnotných“, tj. logicky a věcně správných výsledků, a tudíž sama předpokládá určité hodnoty, 2) věda chce dosáhnout „hodnotných“ výsledků ve smyslu, že již výběr látky obsahuje hodnocení, 3) empirická věda nemůže pojednávat o „subjektivních“ hodnoceních lidí jako o objektu (Parsons, 1965).

Nejsnazší je vyvrátit třetí bod: „Jedná se přece výlučně o požadavek, jenž je sám o sobě nanejvýš triviální: aby badatel a přednášející, protože se zde jedná o heterogenní problémy, bezpodmínečně odlišoval zjišťování empirických faktů (včetně jím zjištěného „hodnotícího“ chování empirických osob, jež se stávají předmětem zkoumání) od jejich posuzování jako žádoucích anebo nežádoucích, tedy od svého vlastního, v tomto smyslu „hodnotícího“ stanoviska.“ (Weber, [1917] 1998b, s. 73)

Odpovědět na první a druhou námitku je poněkud složitější. Weber především vyvrací dojem, že empirické pravdy mohou být „jistější“ než pravdy etické. Také empirická zjištění jsou často velmi sporná a o tom, zda je někoho považovat za hlupáka či gaunera, existuje daleko větší všeobecná shoda než v otázce výkladu nějakého zkomoleného nápisu. Rozdíl však spočívá v podstatě obou kategorií (Turner, 1984).

„Platnost praktického imperativu jako normy na jedné straně a platnost pravdy jako empirického faktického zjištění na straně druhé spočívají svou problematikou ve zcela heterogenních rovinách. Specifická dignita každé z nich se poruší, jestliže to neuznáme a jestliže se budeme snažit obě sféry násilně slučovat. Právě to se podle mého názoru stalo zejména u profesora Schmollera.“ (Weber, [1917] 1998b, s. 74)

Otázky – 1) zda jakým směrem či s jako pravděpodobností se bude vyvíjet určitá situace, a 2) zda máme sami napomáhat či bránit, aby se to stalo – jsou zcela odlišné. Rovněž otázky, co si myslí takové či onaké procento obyvatel, a na druhé straně, který názor je správný či nesprávný, jsou kvalitativně rozdílné. Hodnotové soudy a empirické konstatace jsou heterogenní problémy, které i když je to často obtížné a nepříjemné, principiálně odlišitelné jsou (Schelting, 1934).

„Jestliže si naproti tomu někdo, kdo oběma způsobům tázání přiznává absolutní heterogenitu, přesto činí nárok vyjádřit se v jedné a téže knize, na jedné a téže stránce, ba i v hlavní a vedlejší větě jedné a téže syntaktické jednotky na jedné straně k jednomu a současně druhému z obou heterogenních problémů, je to jeho věc. Co by se na něm mělo požadovat, je pouze to, aby své čtenáře ve věci absolutní heterogenity problémů neúmyslně (nebo také z vědomé pikantérie) neklamal.“ (Weber, [1917] 1998b, s. 81–82)

Smyslem diskusí o praktických hodnoceních v konečném důsledku je: 1) vypracování posledních, vnitřně „důsledných“ hodnotových axiomů, z nichž protikladná mínění

vycházejí, 2) dedukce „důsledků“ hodnotících stanovisek, které vyplývají z posledních hodnotových axiomů, 3) zjištění faktických důsledků, jež by praktická realizace určitého hodnotícího stanoviska měla, 4) objasnit nové hodnotové axiomy a z nich vyplývající postuláty, které zastánce praktického postulátu nebere v úvahu (Salomon, 1934).

„Můžeme například přesvědčenému syndikalistovi názorně dokazovat, že jeho konání je nejen sociálně ‚neužitečné‘, tj. že nemůže mít žádný vliv na změnu vnějšího třídního postavení proletariátu, ale že dokonce vyvoláváním ‚reakčních‘ nálad toto postavení nevyhnutelně zhoršuje, a přece se mu tím – jestliže se skutečně hlásí k posledním důsledkům svého názoru – *vůbec nic* nedokázalo, a to nikoli proto, že by byl pomatený, nýbrž proto, že ze svého hlediska může ‚mít pravdu‘.“ (Weber, [1917] 1998b, s. 84–85)

Selhání historické školy

Weber se domnívá, že odvrhnutí klasické školy německou historickou školou pramenilo z nešťastného ztotožnění zákonů klasické ekonomie jako „přirozených“, tj. odpovídajících „přirozenému řádu“. Protože obraz klasické školy je takový, že vytvářela nejen ideální typy, ale současně hospodářsko-politický ideál, bylo jen otázkou času, kdy se po změně politických nálad vylije s vaničkou i dítě (Yagi, 2005).

„Když vlivem hospodářsko-politických a sociálně politických změn v hodnocení státu došlo k náhlému obratu také v oblasti hodnocení, zasáhlo to ihned oblast bytí a čistě ekonomická teorie byla zavržena nejen jako výraz ideálu – na což si nikdy nemohla činit nárok –, ale také jako metodický přístup ke zkoumání skutečnosti.“ (Weber, [1917] 1998b, s. 104–105)

Weber připomíná dvě tvrzení německé historické školy: 1) že racionální konstrukce ekonomické teorie jsou pouhé fikce, které nevypovídají nic o realitě faktů; 2) hodnotová neutralita ve vědě není možná. S první námitkou Weber v zásadě souhlasí, ale připomíná, že to nikterak nepopírá užitečnost ekonomické teorie (Eisermann, 1993).

„Teoretické konstrukce stojí výlučně ve službě poznání realit, jež samy neposkytují, neboť tyto reality samy se ke konstruovanému vývoji přibližují jen v nejkrajnějším případě, a to v důsledku spolupůsobení jiných okolností a motivů, jež nejsou obsaženy v jejich předpokladech. To, co jsme právě řekli, ovšem není důkazem proti použitelnosti a nezbytnosti čisté teorie.“ (Weber, [1917] 1998b, s. 105)

S druhou tezí Weber nesouhlasí. „Druhou tezí bylo, že hodnotově neutrální nauka o hospodářské politice nemůže v žádném případě existovat jako věda. To je ovšem zásadně nesprávné, a sice nesprávné v tom, že ‚hodnotová neutralita‘ – v předtím naznačeném smyslu – je právě naopak předpokladem každého čistě vědeckého zkoumání politiky, zejména politiky sociální a hospodářské.“ (Weber, [1917] 1998b, s. 105)

3. Věda jako povolání (1917)

Poslední velkou metodologickou prací je přednáška „Věda jako povolání“. Přesné datum pronesení dvou Weberových přednášek o povolání – „Věda jako povolání“ a „Politika jako povolání“ – je dodnes předmětem sporů. Marianne Weberová sdělila,

že přednášky „Věda jako povolání“ stejně jako „Politika jako povolání“ byly proneseny v roce 1918 a uveřejněny 1919 (Weber, 1926, s. 719). Wolfgang Mommsen a Wolfgang Schluchter přezkoumali oznámení tehdejšího denního tisku a datují přednášky 7. listopadu 1917 pro „Vědu jako povolání“ a 28. ledna 1919 pro „Politiku jako povolání“ (Schluchter, 1992).

Vnitřní povolání k vědě

V úvodu „Vědy jako povolání“ Weber porovnává *vnější* situaci vědců v USA, Německu a Francii. V Německu začíná dráha mladého muže věnujícího se vědě „soukromou docenturou“, kdy je odměňován školným od studentů. V Americe začíná kariéra mladého vědce zcela jinak – zaměstnáním asistenta. Pro německého začínajícího vědce je tedy velmi odvážné, aby se vůbec vydal napospas podmínkám akademické kariéry.

V USA je mladý muž od počátku placen, byť skromně. Plat většinou dosahuje odměny ne zcela vyučeného dělníka. Může však dostat výpověď, což se německému soukromému docentovi stát nemůže. Kde už ho jednou zaměstnají, tam ho nepustí. Německý docent má však méně možností přednášet, jak by si sám přál. V Americe mají přednášející o něco volnější ruku.

„Každý mladý muž, jenž se cítí povolán být vědcem, si musí uvědomit, že úkol, který jej čeká, má dvojí tvář. Má být kvalifikován nejen jako vědec, nýbrž také jako učitel. A obojí vůbec není jedno a totéž. Někdo může být zcela vynikajícím učencem a přitom strašně špatným učitelem... Na rozdíl od Francie nemáme sbor ‚nesmrtelných‘ mužů vědy, avšak podle naší tradice mají univerzity vyhovovat oběma požadavkům: bádání i výuce. Zda se ale obě schopnosti sejdou v jednom člověku, je absolutní náhoda.“ (Weber, [1917] 1998c, s. 112–113)

V další části hovoří Weber o *vnitřním* povolání k vědě. Příznačnou vlastností současné vědy je její specializace. Nikdo nemůže na poli vědy vykonat skutečně něco velkého, pokud se nebude co nejrychleji specializovat. Podmínkou je přitom nadšení. Kdo si nenasadí klapky na uši, neponoří se do problému a nevěří, že osud jeho duše i celé vědy závisí právě na této práci, kapitole, větě, kterou píše, nemůže uspět.

„Nikdy v sobě neprodělá to, čemu se dá říkat ‚zážitek‘ vědy. Bez tohoto zvláštního opojení, nad nímž se usmívají ti, kdo stojí opodál, bez této vášně, bez toho, že musela přejít tisíciletí, než jsi vstoupil do života, a jiná tisíciletí mlčky ‚čekají‘ na to, zda se ti tento výklad podaří, bez toho všeho nejsi povolán pro vědu a dále něco jiného. Neboť pro člověka jako člověka nemá hodnotu nic, co *nemůže* konat s *vášní*.“ (Weber, [1917] 1998c, s. 114)

Vášně samozřejmě pro kvalitní práci nestačí. Je však předběžnou podmínkou toho rozhodujícího – „vnuknutí“. Mezi veřejností panuje představa, že věda se odehrává v laboratořích a statistických kartotékách chladným rozumem, nikoli duší. Jenže aby mohlo být něco hodnotného vykonáno, musí nejdříve člověka něco napadnout. Nápad se nedá vnutit a se suchou kalkulací nemá nic společného.

„S tímto hazardem, který doprovází každou vědeckou práci, že totiž ‚nápad‘ buď přijde, nebo nepřijde, musí každý vědecký pracovník počítat. Někdo může být vynikajícím pracovníkem, a přesto nikdy nemusel mít vlastní cenný nápad... Obchodník nebo velkopřemyslník bez ‚obchodní fantazie‘, tj. bez nápadů, bez geniálních nápadů, zůstává po celý život jen mužem, který by udělal nejlépe, kdyby byl zůstal příručím nebo technickým úředníkem: nikdy nevytvoří nic organizačně nového.“ (Weber, [1917] 1998c, s. 115–16)

Osobností je ve vědě – ale i v umění – jen ten, kdo slouží čistě věci. Vědecká práce je vetkána do průběhu pokroku. V oblasti umění žádný pokrok neexistuje. Umělecké dílo je „naplněním“, nelze je překonat, nikdy nezastará. Proti tomu ve vědě je jasné, že to, co někdo vykonal, za deset, třicet či padesát let zastará. Každé vědecké naplnění znamená nové otázky a chce být překonáno a zastarat.

„Je dětinskou představou, když se někdo domnívá, že by matematik u svého psacího stolu, jen s pravítkem nebo jinými mechanickými prostředky či s počítacím psacím strojem došel k nějakému vědecky významnému výsledku: matematická fantazie takového Weierstraße je svým smyslem i výsledky přirozeně orientována jinak než fantazie umělcova a zásadně se od ní liší i kvalitativně. Nikoli však jako psychologický proces. Obě jsou opojením (ve smyslu Platónovy ‚mania‘) a ‚vnuknutím‘.“ (Weber, [1917] 1998c, s. 116)

Věda je podle Webera jen částí obecnějšího procesu intelektualizace a racionalizace, jenž doprovází proces odkouzlení. Racionalizace neznamená, že by přibývalo znalostí podmínek, v nichž žijeme. Znamená něco jiného: že člověk, kdyby chtěl, se to kdykoli může dozvědět. Neexistují žádné tajemné nevypočitatelné síly, jež by zde intervenovaly, je možné ovládat věci v zásadě propočtem.

Weber se dostává k otázce smyslu vědy. Obecné cítění je takové, že myšlenkové výtvořky vědy jsou říší umělých abstrakcí, které nemají nic společného s reálným životem. Věda jako taková skutečně nemá smysl. Neposkytuje „smysl života“, nedává odpověď – co máme dělat či jak máme žít. Jedinými předpoklady vědy jsou pravidla logiky a metodiky (Turner, 1984).

Vztah politiky a vědy

Politika podle Webera nepatří do posluchárny – jak ze strany studentů tak profesora. Zejména to platí pro lidi, kteří se politikou zabývají vědecky, protože prakticko-politické stanovisko a vědecká analýza politických útvarů a stranických postojů jsou dvě různé věci. Názor, že hodnotové a ideologické uskrovnění na katedře nelze realizovat, Weber nepřijímá. Povinnost akademického učitele však nelze předepisovat vědecky.

„Můžeme od něho požadovat pouze intelektuální poctivost, aby totiž uznal, že zjišťování fakt, zjišťování matematických a logických dat nebo vnitřní struktury kulturních statků na jedné straně a odpověď na otázku, co je hodnotou kultury i jejích jednotlivých obsahů, a konečně pak odpověď na to, jak máme jednat v rámci

kulturní pospolitosti a politických sdružení na druhé straně, jsou dva zcela heterogenní problémy.“ (Weber, [1917] 1998c, s. 124–125)

Prorok ani demagog do posluchárny nepatří. Je-li někdo dobrým učitelem, jeho prvním úkolem je studenty naučit vnímat nepohodlná fakta, především ta, která jsou nepříjemná jeho stranickým názorům. A pro každé stranické mínění taková nepohodlná fakta existují. Největší chybou je vytvářet u studentů dojem, že hodnoty, k nimž se pedagog sám hlásí, vyplývají z „předmětu“, „látky“ nebo dokonce samotné vědy.

„Nemožnost ‚vědeckého‘ zastávání praktických stanovisek – s výjimkou případu, kdy je třeba vynaložit prostředky na nějaký předpokládaný účel, jenž je považován za pevně daný – má hlubší důvody. Něco takového je zásadně nesmyslné proto, že různé hodnotové řády světa stojí proti sobě v nesmiřitelném boji. Starý Mill ... měl pravdu, když prohlásil: Jestliže se vychází z čisté zkušenosti, dojde se k polyteismu. Je to formulováno ploše a zní to paradoxně, a přece v tom vězí kus pravdy.“ (Weber, [1917] 1998c, s. 126)

Weber sympatizuje s americkým přístupem ke vzdělání: učitel, který stojí před žákem, prodává žákovi své znalosti podobně, jako zelinářka prodává matce zeli. Tím všechno končí. Nikoho nenapadne, aby u profesorů americký student hledal nějaké „světové názory“ nebo pravidla životního stylu. Americký profesor není vůdcem, který řídí veškeré studentovo myšlení.

„Hodnota člověka nezáleží na tom, zda má vůdcovské kvality. A v každém případě nejsou ty kvality, které z něho dělají význačného vědce a akademického učitele, těmi, které z někoho dělají vůdce v oblasti praktické životní orientace, nebo speciálněji, v oblasti politiky. Je pouhá náhoda, když někdo má také tyto kvality, a velice povážlivé je, když si každý, kdo se staví za katedru, namlouvá, že má na vůdcovství nárok.“ (Weber, [1917] 1998c, s. 128)

4. Weberův vliv na ekonomii

Zatímco Weberovy ideje byly průlomové pro téměř veškerou sociální vědu, jedna disciplína zůstala téměř nedotčená jeho vlivem: ekonomie. Přesto se v ekonomické literatuře v průběhu 20. a 21. století objevilo i několik zajímavých interpretací. Za všechny jmenujme Diehla (1924), MacDonalda (1965), Schweitzera (1970), Russella (1985), Vanagunase (1989), Eisermannu (1993), Hennise (1996), Koslowski (1997), Swedberga (1999), Peukerta (2004), Yagi (2005), Loužka (2007) a Hedoina (2009).

Max Weber má s ekonomy více společného, než by se mohlo na první pohled zdát. Především jeho princip hodnotové neutrality se stal základem metodologie společenských věd, včetně ekonomie. Ve sporu o hodnoty, který Weber rozproudil ve Spolku pro sociální politiku, ho podpořil mimo jiné i Joseph Schumpeter (1954). Hodnotovou neutralitu hlásá jako princip i zakladatel instrumentalismu Milton Friedman (1997 [1953]).

Druhým momentem, který má Max Weber se standardní ekonomikou společný, je metodologický individualismus. Aby vysvětlil význam, který lidé připisují svému

jednání, vychází Weber z jejich vnímání situace. Používá tedy metodologický individualismus. Současně se ohrazuje proti tezi, že základ pro sociologii může tvořit psychologie, stejně jako, že sociologie předurčuje politická přesvědčení.

Třetím momentem, kde se moderní ekonom může učit od Maxe Webera, je koncept ideálního typu. Rakouský ekonom Ludwig Lachmann ve svém díle „Odkaz Maxe Webera“ (1970) argumentuje, že koncept ideálního typu je základním pojmem metodologie i ekonomické vědy. Weber jej formuloval na počátku kariéry ještě předtím, než se stal sociologem. Pojetí ideálního typu vytváří přirozené centrum metody porozumění.

Přírodní fenomény existují v čase a prostoru, jediným kritériem jejich existence je pozorovatelnost. Fakt, že lidské jednání existuje ve formě plánu, tj. duševního záměru předtím, než je uskutečněno v prostoru a čase, umožňuje studovat vztahy mezi lidským jednáním a plánem, které je řídí. Lachmann tak dává inteligentní obsah lidskému jednání a plánům, které je řídí.

Problém je podobný tomu, co Weber nazval vysvětlením jednání pomocí významu připisovaného aktérem. Nezamýšlené důsledky jednání jsou často důležitější než zamýšlené. Kauzální vysvětlení je nutné jak u kultury, tak u přírody. Ale v prvním případě jeho význam spočívá v tom, že jsme schopni a chceme nejen *určit*, ale rovněž *porozumět* lidskému jednání. Tato možnost porozumění je zaručena účelným charakterem lidského jednání (Lachmann, 1970, s. 32–33).

Lachmann odvozuje z Weberovy metody Verstehen i svou praxeologickou metodu. Lidské jednání není determinované, ale ani není arbitrární. Je omezeno vzácností prostředků, jimiž aktéři disponují. Lidské jednání je svobodné v rámci určitých mezí. V několika důležitých ohledech zůstal Weber dědicem německé historické školy po celý život. Ale jako žák nebyl v žádném případě nekritickým obdivovatelem této školy a neváhal kritizovat její protagonisty a – kde to pokládal za nutné – také některé její články (Peukert, 2004).

Ačkoli Weber nabídl řadu pozoruhodných abstrakcí, nestihl ještě formulovat obecnou teorii institucí. Lachmann usiluje o obecnou teorii institucí v duchu Webera, která by byla spíše dynamická než statická a kladla by důraz spíše na proces změny spíše než vztahy uvnitř sociálního systému. Instituce jsou velmi důležité, ale vysvětlené na praxeologickém základě, nikoli pochybnými biologickými analogiemi.

Instituce představují prostředky orientace pro velké množství aktérů. Existence takových institucí je v civilizované společnosti zásadní (Hedoin, 2009). Weber neopovochoval teorii jako takové, ale takové teorii, která není nutná, tj. pohybuje se na vyšší úrovni abstrakce, než si objekt zkoumání zaslouží. Ačkoli u Webera není obecná teorie institucí, podle Lachmanna potřebujeme takovou teorii, aby praxeologická metoda byla kompletní.

Podle Lachmanna Weberův přístup k sociálnímu jednání je něco zcela odlišného od strukturálně-funkčních sociologických teorií. Funkcionalisté předpokládají, že instituce existují, protože plní ve společnosti určité funkce. Weber se naopak zabýval významem, který jedinec připisuje svému jednání. Většina teorií sociálního systému

ignoruje tento aspekt jednání. Tyto teorie vytvářejí své „systémy“ opakujících se jednání bez ohledu na význam takového jednání pro samotné jednotlivce (Lachmann, 1970).

Úspěšné plány lidí postupně krystalizují do institucí. Uvnitř sféry svobody jednání vznikají nové instituce jako nové orientační body, které mohou nahradit zastaralé instituce (Russell, 1985). Instituce vznikají a upadají, pohybují se a mění. Instituce může přetrvávat dlouhou dobu, ale během této doby vykonává nové funkce a upozadňuje staré. Instituce slouží ke koordinaci plánů ve velkých společnostech. Jiným zprostředkovatelem plánů je trh a svoboda kontraktu.

„Aby vznikla nová instituce, vyžaduje nejen existenci určitých potřeb, ale rovněž specifické ‚podnikatelské‘ znalosti inovátora, stejně jako úspěšné imitátory... V každé společnosti můžeme proto v každém momentu najít instituce náležející odlišným historickým vrstvám, z nichž některé byly ustaveny pro účely zcela odlišné od těch, pro něž jsou užívány a které nicméně společně vytvářejí koherentní vzorec, který však nepřetrvá navěky“ (Lachmann, 1970, s. 78).

Ze všech institucí jsou nejdůležitější politické. Volný přístup k politické moci a stálá obměna držitelů moci jsou podstatou demokracie. V otevřené společnosti jsou instituce v principu zdokonalitelné. V západních demokraciích probíhá boj o moc. V rámci boje o moc však strany činí vůči elektorátu takové sliby, které posilují moc státu a oslabují jednotlivce. Tak boj o moc vede k erozi institucí, které pomáhaly vytvořit moderní kapitalismus.

„Všechny instituce jsou nakonec prostředky lidského jednání, což je konečná skutečnost společenského života. Instituce jsou současně nástroje a omezení lidského jednání. Věříme, že je možné natáhnout nit, která spojuje složitou stavbu institucionálního řádu v jeho politické formě s jednoduchou jednotkou v podobě individuálního aktéra a plánu, které je řídí. Tento poznatek je součástí dědictví Maxe Webera“ (Lachmann, 1970, s. 141).

Poměrně lákavé a populární jsou institucionalistické interpretace Maxe Webera (podobně jako jiných autorů německé školy). Institucionalisté mají s Weberem společné zkoumání širšího rámce a prostředí, v němž se odehrávají ekonomické aktivity, a zdůraznění role neekonomických faktorů v ekonomické analýze (Swedberg, 1999). Novým institucionalistům je sympatický Weberův metodologický individualismus.

Shrnutí

Max Weber nevypracoval systematickou metodologii společenských věd v jednom uceleném díle. Jeho názory se navíc v průběhu života vyvíjely, takže hovořit o jednotné metodologii je přehnané. K hodnotě samostatné metodologické práce byl spíše skeptický. Pokrok v sociálních vědách podle něj vzniká především díky řešení teoretických a praktických problémů, nikoli metodologickým či noetickým spekulacím. Přesto se řada jeho esejů stala legendárními.

V „Objektivitě sociálně politického a sociálně vědeckého poznání“ (1904) požaduje odlišení vědeckých výroků a hodnotících soudů. Připouští, že samotný výběr tématu je subjektivní. Ideální typy jsou konstrukce, které z reality vyzdvihují určité momenty a aspekty. Weber však věří, že subjektivita v přístupu k tématu a volbě ideálních typů je slučitelná s objektivitou výsledků.

Stat' „Smysl „hodnotové neutrality“ v ekonomických a sociologických vědách (1917) je dalším propracováním příspěvku z roku 1904. Weber připouští, že profesor může na katedře hodnotit, ale pouze tehdy, pokud povahu tohoto hodnocení před studenty jasně přizná, a pokud katedra poskytuje prostor pro různé politické názory. V opačném případě by se lidé na akademické půdě měli politických hodnocení zdržet.

Přednáška „Věda jako povolání“ je úvahou nad vnější a vnitřní situací vědců v Evropě a zámoří. Věda neposkytuje „smysl života“, nedává odpověď – co máme dělat či jak máme žít. Jedinými předpoklady vědy jsou pravidla logiky a metodiky. Vědec „prodává“ studentům své znalosti, ale nevnučuje jim vlastní politické názory. Na aktivní účast ve veřejném a politickém životě má vědec plné právo, musí ji však oddělovat od svého akademického působení.

Zatímco Weberovy ideje byly průlomové pro téměř veškerou sociální vědu, jedna disciplína zůstala téměř nedotčená jeho vlivem: ekonomie. Přesto se v západní literatuře v průběhu 20. a 21. století objevilo i několik ekonomických interpretací. Max Weber může být ekonomům blízký svým konceptem hodnotové neutrality, metodologickým individualismem a konceptem ideálního typu.

Literatura

- BRUUN, H. H. 1972. *Science, Values and Politics in Max Weber's Methodology*. Copenhagen: Munksgaard, 1972.
- CIAFFA, J. A. 1998. *Max Weber and the problems of value-free social science*. London: Associated University Press, 1998.
- DIEHL, C. 1924. Life and Work of Max Weber. *Quarterly Journal of Economics*. 1924, Vol. 38, pp. 87–107.
- EISERMANN, G. 1993. *Max Weber und die Nationalökonomie*. Marburg: Metropolis, 1993.
- FRIEDMAN, M. 1997. *Metodologie pozitivní ekonomie*. Praha: Liberální institut, 1997.
- GODDARD, D. 1973. Max Weber and the Objectivity of Social Science. *History and Theory*. 1973, Vol. 12, No. 1, pp. 1–22.
- HARTMANN, M.: Formale Rationalität und Wertfreiheit bei Max Weber. *Zeitschrift für Soziologie*. 1988, Vol. 17, No. 2, pp. 102–116.
- HEDOIN, C. 2009. Weber and Veblen on the Rationalization Process. *Journal of Economic Issues*. 2009, Vol. 43, No. 1, pp. 167–187.
- HENNIS, W. 1996. *Max Webers Wissenschaft vom Menschen*. Tübingen: J. C. B. Mohr, 1996.
- KOSLOWSKI, P. (ed.) 1997. *Methodology of the Social Sciences, Ethics, and Economics in the Newer Historical School*. Berlin – Heidelberg – New York: Springer, 1997.
- LACHMANN, L. 1970. *The Legacy of Max Weber*. London: Heinemann, 1970.
- LOUŽEK, M. 2005. *Max Weber*. Praha: Karolinum, 2005.
- LOUŽEK, M. 2007. Max Weber ekonom. *Politická ekonomie*. 2007, Vol. 55, No. 1, pp. 91–105.

- LOUŽEK, M. 2011. The Battle of Methods in Economics. *American Journal of Economics and Sociology*. 2011, Vol. 70, No. 2, pp. 439–463.
- MACDONALD, R. 1965. Schumpeter and Max Weber. Central Visions and Social Theories. *Quarterly Journal of Economics*. 1965, Vol. 79, pp. 373–396.
- MICHAELIDES, P. G.; MILIOS, J. G. 2009. Joseph Schumpeter and German Historical School. *Cambridge Journal of Economics*. 2009, Vol. 33, No. 3, pp. 495–516.
- NWALA, T. U. 1974. Max Weber's Concept of Value-free Science and the Problem of Social Philosophy. *African Journal of Philosophy*. 1974, Vol. 3, pp. 22–32.
- PARSONS, T. 1965. Evaluation and Objectivity in Social Science. An Interpretation of Max Weber's Contribution. *International Social Science Journal*. 1965, Vol. 17, No. 1, pp. 46–63.
- PEUKERT, H. 2004. Precursor of Economic Sociology and Heterodox Economics? *American Journal of Economics and Sociology*. 2004, Vol. 63, No. 5, pp. 987–1020.
- RICKERT, H. 1926. Max Weber und seine Stellung zur Wissenschaft. *Logos*. 1926, Vol. 15, pp. 222–237.
- RINGER, F. K. 1997. *Max Weber's Methodology: The Unification of the Cultural and Social Sciences*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1997.
- RUSSELL, J. W. 1985. Method, Analysis, and Politics in Max Weber: Disentangling Marxian Affinities and Differences. *History of Political Economy*. 1985, Vol. 17, No. 4, pp. 575–590.
- SALOMON, A. 1934. Max Weber's Methodology. *Social Research*. 1934, Vol. 1, s. 147–168.
- SHARLIN, A. N. 1974. Max Weber and the Origins of the Idea of Value-free Social Science. *Europäisches Archiv für Soziologie*. 1974, Vol. 15, pp. 337–353.
- SCHELTING, A. 1934. *Max Weber's Wissenschaftslehre*. Tübingen: J. C. B. Mohr, 1934.
- SCHLUCHTER, W. 1992. *Einleitung*. In WEBER, M. *Wissenschaft als Beruf. Politik als Beruf*. Max-Weber-Gesamtausgabe I/17. Tübingen: J. C. B. Mohr, 1992, s. 45.
- SCHUMPETER, J. A. 1954. Max Webers Werk. In *Dogmenhistorische und biographische Aufsätze*. Tübingen: J. C. B. Mohr, 1954, pp. 108–110.
- SCHWEITZER, A. 1970. Typological Method in Economics – Max Weber's Contribution. *History of Political Economy*. 1970, Vol. 2, No. 1, pp. 66–96.
- SIMMEY, T. S. 1966. Max Weber: Man of Affairs or Theoretical Sociologist? *Sociological Review*. 1966, Vol. 14, No. 3, pp. 303–327.
- SWEDBERG, R. 1999. Max Weber as an Economist and as a Sociologist. *American Journal of Economics and Sociology*. 1999, Vol. 58, No. 4, pp. 561–582.
- TURNER, S. 1984. *Max Weber and the Dispute over Reason and Value. A Study of Philosophy, Ethics and Politics*. London: Routledge & Kegan Paul, 1984.
- VANAGUNAS, S. 1989. Max Weber's Authority and the Theory of X-Inefficiency. *American Journal of Economic and Sociology*. 1989, Vol. 48, No. 4, pp. 393–400.
- WEBER, M. 1922. *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen: J. C. B. Mohr, 1922.
- WEBER, M. 1973a. *Objektive Möglichkeit und adäquate Verursachung in der historischen Kausalbetrachtung*. In WEBER, M. *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen: J. C. B. Mohr, 1973, pp. 266–290.
- WEBER, M. 1973b. *Stammlers „Ueberwindung“ der materialistischen Geschichtsauffassung*. In WEBER, M. *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen: J. C. B. Mohr, 1973, pp. 291–359.
- WEBER, M. 1973c. Zur Auseinandersetzung mit Eduard Mayer. In WEBER, M. *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Tübingen: J. C. B. Mohr, 1973, pp. 215–265.
- WEBER, M. 1992. *Wissenschaft als Beruf. Politik als Beruf*. Max-Weber-Gesamtausgabe I/17. Tübingen: J. C. B. Mohr, 1992.

- WEBER, M. 1998a. „Objektivita“ sociálně vědního a sociálně politického poznání. In WEBER, M. *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: Oikymenh, 1998, pp. 7–63.
- WEBER, M. 1998b. Smysl „hodnotové neutrality“ v sociologických a ekonomických vědách. In WEBER, M. *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: Oikymenh, 1998, pp. 64–108.
- WEBER, M. 1998c. Věda jako povolání. In WEBER, M. *Metodologie, sociologie a politika*. Praha: Oikymenh, 1998, pp. 109–134.
- YAGI, K. 2005. Karl Knies, Austrians, and Max Weber. A Heidelberg connection? *Journal of Economic Studies*. 2005, Vol. 32, No. 4, pp. 314–330.

150 YEARS SINCE THE BIRTH OF MAX WEBER

Marek Loužek, University of Economics, nám. W. Churchilla 3, CZ – 130 67 Praha 3 (louzek@post.cz)

Abstract

The purpose of the paper is to examine the methodology of Max Weber and outline its relation to the economic science. The first part analyses Weber's article "Objectivity in Social Science and Social Policy" (1904). The second part examines the paper titled "Meaning of Ethical Neutrality in Sociology and Economics" (1917). The third part discusses the Weber's lecture "Science as a Vocation" (1918/19). The fourth part deals with the question in what respects Max Weber can be close to modern economists.

Keywords

Max Weber, German Historical School, methodology of economics

JEL Classification

A14, A12, B15